

plus, № 1, 2005-2009. – С. 276-287.

6. Янко-Хомбах В. В. Колебания уровня Черного моря и адаптационная стратегия древнего человека за последние 30 тысяч лет / В. В. Янко-Хомбах, Е. В. Смынтына, С. В. Кадурын, Е. П. Ларченков, И. В. Мотненко, С. В. Какаранза, Д. В. Киосак // Геология и полезные ископаемые Мирового океана, 2011. – Вып. № 2 – С. 61-94.

Остан'юк О. Я.

Науковий керівник – д.і.н., проф. О. В. Сминтина

УДК ” 930.1:22:902(32/33)

БІБЛІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЇ СИРО-ПАЛЕСТИНСЬКОГО РЕГІОНУ

Стаття присвячена опису та критичному аналізу Біблії як археологічного джерела у спробі відновити культурний та історичний хід подій, що описаний у даному тексті, визначення питання суб'єктивності та об'єктивності Святого письма та пошуку авторів.

Ключові слова: Біблія, ТАНАХ, Святе Письмо, П'ятикнижжя, Ізекія, біблійна археологія

Інформацію щодо зародження, розвитку та в кінцевому результаті припинення існування народів, розташування їх міст та укріплень, опису звичаїв та традицій, вірувань, ми черпаємо з різноманітних писемних джерел: кодексів, літописів, манускриптів, папірусів. До таких писемних джерел ми можемо віднести і Святе Письмо, яке являє собою корпус текстів, що були написані на протязі досить тривалого періоду часу різними авторами. Це, у свою чергу, ставить під сумнів суб'єктивність даного джерела та надає суттєві підстави щодо його повторної та ретельної перевірки. З іншого боку, Біблія може виявитися досить цінним джерелом, у якому містяться відомості щодо культури та побуту згаданих у ньому народів і розташування міст та укріплень, храмових споруд.

Перш ніж оцінити ступінь достовірності Біблії як історичного та археологічного джерела, потрібно спершу розібратися із тим, чим вона є насправді, дати відповідь на такі питання як: що таке Біблія? Ким, а головне коли вона була написана? Чи описує вона події, які дійсно відбувалися у минулому, чи вона є тільки збіркою релігійного характеру, та в її контексті немає жодних натяків на події історичного характеру?

Святе Писання Старого і Нового Завіту належить до кола письмових джерел, оскільки в ньому описана історія людства на протязі довготривалого періоду часу. Із книг святого писма особливо важливе значення в даному випадку має П'ятикнижжя, а саме книги Вихід та Левит. Однак, чи можна вважати даний текст достовірним джерелом інформації? І, наскільки правдивими є події описані в ньому? Чи можемо ми з нашими науково-природничими знаннями про виникнення світу вірити ще біблійній історії створення?

«Звісно ж вивченням ранньохристиянських текстів займаються в основному не археологи а історики палеографи, філологи, лінгвісти та теологи» [5, с. 91].

Однак і археологія відіграє далеко не останню роль в атрибуції, культурній та історичній оцінці ранніх писемних джерел. Щоб впевнитися у достовірності інформації даних джерел потрібно, поперше, встановити період датування цих книг, всебічно дослідити їх як матеріальні об'єкти, в яких висвітлена рання традиція християнства та інших подібних тогочасних релігійних вчень.

«Коли ми говоримо про історію, то маємо на увазі розповідь про події, які колись відбувалися. Неосвічена людина могла би подумати, що Старий Завіт в цілому є історичною книгою і розповідає про події, які відбулися насправді. Сучасні дослідники, які займаються тлумаченням Святого Писма вважають, що за лаштунками «історії» приховуються ще й інші види розповіді») [7].

Звісно, Старий Завіт також містить підтверджені історичні факти, але більшість із них перевірити неможливо. Хоча деякі дослідники намагалися реконструювати події описані в Біблії. «У богословському розумінні визначення біблійної історії збігається

із поняттям «історія спасіння», яка до ХІХ століття також існувала як наука в межах історіографії. Також цікавим фактом є те, що наукові діячі у галузі біблійної історіографії ХІХ-ХХ століть поступово відмовилися від самої ідеї біблійної історії та зберегли її як ціле лише для популярних і навчальних курсів» [3].

Критичне дослідження біблійного тексту розпочалося досить давно. А науково-богословські спроби надати загальну картину біблійної історії зустріли різку критику з боку православних богословів, у яких виникли сумніви щодо правомірності біблійної історії як особливого історіографічного жанру. Нині більшість критиків вважає, що біблійна історія повинна розглядати лише історію релігії. «Також на сьогодні відомо й те, що авторів Тори було, як мінімум, чотири. Про, що свідчить не відповідність імен та подій у різних частинах книги. Два оповідання про творення, як і всі книги П'ятикнижжя, частиною якого вони є, традиційно розглядають як єдиний твір одного і того ж автора – Мойсея, який, згідно з уявленнями християн та іудеїв, був натхненним Богом» [7]. Проте після появи методів біблійної критики більшість дослідників прийшла до висновку, що П'ятикнижжя є – працею багатьох авторів, роботи яких в результаті об'єднав там відредагував певний редактор. «В основному дослідники виділяють чотири джерела П'ятикнижжя, які позначають першими літерами від їх назв: J, E, D та P. Працю першого з авторів, який написав основну частину книги буття, Вихід та Чисел, позначають літерою J, оскільки він у своїй інтерпретації Бога називає Яхве, другого – E, тому, що у своїй праці він називає Божество Елоїмом; розповідь цього автора розміщена в тих самих книгах та переплітається в них із розповіддю J. Наступного оповідача прийнято називати P; вважають, що він написав майже всю книгу Левит. Останнього ж із авторів позначають літерою D. Вважають, також що був ще й редактор, який відредагував даний текст» [2]. Деякі дослідники припускають, що окрім цих, встановлених, була ще досить велика кількість авторів про яких не залишилось жодної згадки, однак про їх існування та вклад у даний літературний твір вказують різні стилі написання в окремих розділах даного тексту. Більшість дослідників припускають, що даний текст був

написаний у Х столітті до нашої ери у Єрусалимі при дворі царя Соломона.

Також, слід зазначити, що Святе Письмо почали називати Біблією лише в IV. «Вперше ця назва зустрічається в працях Іоанна Золотоустого (347-407), а остаточно цей термін утверджується в богослов'ї лише в VIII ст. Сучасний протестантський богослов Джон Макдауелл так характеризує унікальність Біблії: вона писалася 1600 років протягом життя 60 поколінь, її писали понад 40 авторів із різних суспільних прошарків, у різних місцях, за різних обставин та настроїв, на трьох континентах трьома мовами» [4, с. 231].

«Дослідження ТАНАХу все ще тривають. І щоразу виникають нові теорії щодо періодизації, причин та місця написання даного тексту. Окрім цього всього для даного твору звичним явищем є велика кількість історичних, літературних та змістовних загадок, більшість з яких можна трактувати по-різному» [6, с. 11]. Саме тому щорічно виникає все більше і більше нових досить сміливих гіпотез щодо написання ТАНАХу. Дослідники намагаються винести текст на історичну ниву, але при цьому сліднують історичним шляхом.

«Так, наприклад, автором однієї гіпотези став професор Єврейського університету Манахем Харан, який припустив, що до єврейського канону увійшли не спеціально відібрані книги, а всі збережені писання» [6, с. 21].

Дослідження писемних джерел є одним із важливих напрямків у вивченні раннього християнства. І роль археології в атрибуції та культурно – історичній оцінці ранніх писемних джерел є досить великою. У першу чергу в тих випадках, коли виникають питання щодо датування цих книг, загального вивчення даних джерел як матеріальних об'єктів, в яких відображена рання традиція християнства та інших релігійних вчень тієї епохи. А цим власне кажучи і займається археологія та близькі до неї природничі науки.

Але окрім експертизи об'єктів до повноважень археології входить також відкриття нових текстів. «Для історії християнства та близьких до нього по часу вчень особливо важливими виявились папіруси. Склад яких був написаний в основному грецькою мовою,

що було досить важливим для вивчення ранньохристиянської літератури» [8]. До відкриття папірусів вважали, що Євангеліє написали на дивному грецькому діалекті, який міг бути таємною мовою давніх християн. Так вважали, оскільки він був сильно орієнталізованим та налічував велику кількість слів із арамейської та єврейської мов. Тут також слід зазначити, що Біблійний текст дійшов до нас не в оригінальному вигляді: його постійно змінювали, допрацьовували та переписували, разом із тим текст перекладали з івриту на грецьку та латину, як наслідок думка, яку намагався донести автор губилася....

Як приклад можна навести історію із невдалим перекладом 1 книги царств, де за сінодальним перекладом ми маємо таку ситуацію: «Рік був зацарював, і два роки царював над Ізраїлем «...» Насправді, такий переклад – це відхід від складної проблеми. Тут автор вжив стандартну формулу: стільки-то років було царю в момент вступу на престол, і стільки-то років тривало його правління. Але, судячи з усього, при переписуванні з староеврейського тексту зникли десятки, залишилися тільки одиниці, і в результаті він звучить так: «У віці року Саул почав царювати, і два роки царював він над Ізраїлем». Що ж, цар Саул був крихітним малюком? Ні, звичайно, це явна помилка переписувача. Давньогрецькі рукописи зазвичай просто пропускають цей вірш, а сучасні перекладачі висловлюють припущення: «У віці тридцяти одного року запанував, і сорок два роки царював над Ізраїлем». [9, ст. 81].

Частина проблеми полягає в тому, що іноді Біблія не узгоджується сама з собою. По-перше, існують розбіжності між різними біблійними книгами: «наприклад, Матфей (1: 1-17) і Лука (3: 23-38) можуть призвести не зовсім однакові родоводи Христа, дані перепису Давида розрізняються в книгах Царств і Хронік (4 Царств 24 і 1 Пар 21: 5). В Євангелії від Марка 2Христос, розповідаючи про один епізод з життя Давида, називає тодішнього первосвященника Евіатаром, тоді як в 21-му розділі 1-й книги Царств його ім'я - Ахимелех, тоді як Авіафар прийшов йому на зміну. Наприклад, книга Данила називає вавилонського царя Навуходоносора батьком іншого царя, Валтасара (5:11)»,

, тоді як за вавилонським джерел ми точно знаємо, що його батьком і безпосереднім попередником на троні був Набонид, а Навуходоносор II був більш далеким попередником і непрямим родичем Валтасара [9, ст.80].

Автор книги Данила міг і сам точно не знати, які стосунки пов'язували Навуходоносора і Валтасара, а Матфей і Лука могли користуватися різними джерелами, приводячи родовід Христа.

Звісно ж не можливо не згадати про найбільш ранні тексти, які вважають спискам Нового Завіту. «Найдавнішим поки що вважається знайдений у 1935 році у бібліотеці Манчестера лист папірусу з текстом із Євангеліє від Іоана (18 фрагментів віршів 31-33, 37, 38), які відносять до першої пол. II ст. н.е. Також припускають, що це відносить дату складення Євангеліє в крайньому разі до початку II або кінця I століття» [7].

До недавнього часу більшість дослідників біблійної археології із релігійних кіл намагалися підтвердити істинність Святого Письма. Однак на даний час основним завданням біблійної археології є спроба відновити історичний та культурний контексти подій, описаних у Біблії. Колись дійсно вважалося, що основною справою цієї науки є пошук священних реліквій та артефактів, які підтверджують істинність подій Священної історії. Однак дана епоха відійшла до забуття, і навіть сам термін «біблійна археологія» вживається рідко: зазвичай говорять про сиропалестинську археологію. Питання щодо суб'єктивності даного джерела інформації ще й досі залишається відкритим, оскільки ми не можемо спростувати події описані в даному тексті через нестачу доказів з цієї ж причини ми не можемо і підтвердити більшість описаних подій.

«За приблизно 150 років свого існування біблійна археологія зробила чимало відкриттів, які підтверджують достовірність Святого Письма. Точніше кажучи, біблійні оповіді цілком відповідають даним археології. Що ж до чудес, то археологія, як і будь-яка інша наука, ні підтвердити, ні заперечити їх не може. Це сфера віри» [7].

«Однією з переваг є те, що біблійна археологія під час інтерпретації знахідок спирається на тексти Святого Письма, що

дозволяє надати досить точні трактування. Оскільки переважну частину інформації про давні народи ми черпаємо з їхньої писемності, то в даному випадку Святе Письмо – це неймовірно цінне джерело для істориків та археологів. Адже це не одна книга, а цілий корпус текстів, які були написані на протязі досить тривалого періоду часу» [8]. Однак вважати суб'єктивними всі події описані у книзі також не варто. Якщо взяти до уваги питання про монотеїзм, то він виникав поступово, еволюційним шляхом. Знайдені артефакти показують, як змінювалися погляди єврейського народу впродовж століть. «Скажімо, у VII-VIII ст. до н. е. царі Єзекія та Іосія проводили релігійні реформи (як ми знаємо з релігійних текстів), і ми бачимо сліди цих реформ: знищені жертovníки та фігурки ідолів. Але до того самого часу відносяться і знайдені в Єрусалимі, у Геєнській долині, два срібні сувої з текстом, дуже близьким до священного благословення з книги Левіт. З усього цього ми можемо зробити висновки, що в один і той самий час існували і язичницька традиція, і єдинобожжя» [7].

Згідно зі статтею у праці «Огляд біблійної археології» історичні знахідки доводять, що «принаймні 50» осіб, згаданих в Єврейських Писаннях, дійсно існували. Серед них – 14 царів Юди та Ізраїлю, скажімо такі відомі, як Давид та Єзекія, та не дуже відомі Менахем і Пеках. До тих 50 осіб належать 5 фараонів та 19 царів Ассирії, Вавилонії, Моаву, Персії і Сирії. Цікаво, що як у Біблії, так і в археологічних документах містяться імена не лише правителів, але й менш впливових осіб, як-от первосвящеників, писарів та інших урядовців.

Однак на сьогоднішній день можна підтвердити той факт, що результати археологічних розкопок підтверджують деякі моменти описані у Святому Письмі. «Так у було знайдено печатку, на якій вказано назву міста Вифлеєм і яка була виготовлена близько 2700 років тому», – про це в інтерв'ю для Vatican Insider розповів Симоне Вентуріні, біблійний експерт та письменник, дослідник Секретних архівів Ватикану та професор біблійних наук у Папському університеті Святого Хреста. Ізраїльські археологи знайшли печатку, яка містить найдавнішу згадку про місто Вифлеєм. Її вік становить близько 2700 років» [8]. А як відомо

дане місто неодноразово згадується в Біблії. Печатку довжиною 1,5 см. було знайдено в місті Давида, на території, розташованій одразу за стінами Єрусалиму, де, як вважають, цар Давид збудував свій палац. Розглянемо ще один випадок. Група археологів під проводом професора Юсефа Гарфінкеля, який викладає в Інституті археології Єврейського університету Єрусалиму: «Під час розкопок у місті Хірбет Кейяфа, на захід від Єрусалиму поблизу долини Ела, вони знайшли частини горщиків, каміння, металевих інструментів та предметів, пов'язаних із релігійними ритуалами. Впродовж останніх десятиліть багато біблійних експертів почали ставити під сумнів існування організованого і соціально структурованого ізраїльського царства до восьмого століття нашої ери» [7]. Однак знахідка в Хірбет Кейяфа вуглецю, що датується 11-10 ст. до н.е. розбиває всякі сумніви, що в часи Давида і Соломона існували укріплені міста з визначеною структурою, які були частиною великого та стабільного царства. Більше того, той факт, що не було знайдено свинячих кісток чи скульптур божеств вказує на те, що походження монотеїстичної релігії в Ізраїлі є набагато давнішим, ніж вважають деякі експерти.

Однак не слід забувати про те, що помилки в науковій діяльності неминучі, та навіть більше – стратегічно вони навіть дуже корисні, оскільки їх виявлення провадить не тільки до перегляду якихось конкретних поглядів, а й до глибшого розуміння проблеми.

Помилки можна поділити на дві групи: пов'язані з неправильною інтерпретацією текстів Святого Письма та помилки археологічного порядку: неправильні описи артефактів, неправильне датування знайденого.

«Німецький вчений Адольф Дайсман довів, що у Євангеліє відбилася та форма грецької мови для щоденного спілкування, яка була прийнята у Єгипті й на Близькому Сході та згодом отримала розповсюдження як спільна мова. Його послідовники склали словники грецької мови Нового Завіту на основі папірусів та «не літературних» джерел, зібраних археологами (найбільш відомим став словник Моултона та Міллігана)» [2].

Особливо вони були зацікавлені листами на папірусі – оскільки основну частину Нового Завіту складають саме листи (посилання).

Звісно ж не можливо не згадати про найбільш ранні тексти, які вважають спискам Нового Завіту. «Найдавнішим поки що вважається знайдений у 1935 році у бібліотеці Манчестера лист папірусу з текстом із Євангеліє від Іоана (18 фрагментів віршів 31-33, 37, 38), які відносять до першої пол. II ст. н.е. Також припускають, що це відносить дату складення Євангеліє в крайньому разі до початку II або кінця I століття» [7].

Давайте спробуємо на прикладі розібратися із суб'єктивністю Біблійної розповіді, щодо первісної історії. «Біблійна критика» або наукове вивчення Біблії являє собою спробу визначити автора даного тексту. Дослідники, які займалися вивченням даного тексту не могли не помітити велику кількість розбіжностей, які доволі часто в ньому зустрічаються. «Так, якщо взяти до уваги розповідь про створення світу один раз (Буття 2:7; 2:18-22) розповідається, що Бог спершу створив чоловіка, потім усіх тварин та птахів і лише після цього жінку»[1]. Однак, дещо вище (Буття 1:20-27) розповідається, що Бог спершу створив усіх представників фауни, а вже потім – людину. І таких розбіжностей можна знайти доволі велику кількість.

Джерела та література

1. Новий Заповіт
2. Католицький оглядач. – 2013. – Січень-грудень.
3. Колтун О. Методичні матеріали до курсу «Археологічні методи у палеогеографії» / Колтун Оксана. – Львів : Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 16 с.
4. Лубінський В. Історія релігій світу : Навчальний посібник / В. Лубінський, Є. Харьковщенко, М. Лубська, Т. Горбаченко. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 536 с.
5. Нудельман Р. Прогулки с Библией / Рафаил Нудельман. – М.: Ломоносовъ, 2014. – 240 с.
6. Поликарпов В. С. История религий. Лекции и

- хрестоматия / В. С. Поликарпов. – М. : «Гардарика», 1997. – 312 с.
7. Фома. –2012. – № 8 (112) серпень.
 8. Vatican Incider. – 2012, December-January.
 9. Десницкий А. С. Сорок вопросов о Библии Изд. 2-е. – М.: «ДАРЪ», 2014. – 416с.

Остапюк О. Я.

БИБЛИЯ КАК ИСТОЧНИК ДЛЯ ИССЛЕДОВАНИЯ АРХЕОЛОГИИ СИРО-ПАЛЕСТИНСКОГО РЕГИОНА

Статья посвящена описанию и критическому анализу Библии, как источника в попытке восстановить культурный и исторический ход событий, описанный в данном тексте, определение вопрос субъективности и объективности Священного писания и поиска авторов.

Ключевые слова: Библия, ТАНАХ, Священное Писание, Пятикнижие, Иезекия, библейская археология

THE BIBLE AS A SOURCE FOR DISCOVERING ARCHEOLOGY IN SYRIAN AND PALESTINIAN REGION

Ostapyyuk O. V.

The article describes and provides critical analysis of the Bible as a historical and archaeological source in an attempt to restore the cultural and historical course of events described herein, to identify issues of subjectivity and objectivity Holy Scripture and finding sponsors.

Key words: Bible, the Tanakh, Holy Scriptures, the Pentateuch, Izeikiya, biblical archeology